

КУЛТУРА

Смир прола



Снимио Даримир БАНДА

ПУКОВНИК ПРОФ. ДР ИЛИЈА КАЈТЕЗ,
АУТОР КЊИГЕ ФИЛОЗОФСКИХ ЕСЕЈА
„ЧОВЕК И ТАЈНА”

ај на реци азности

Можда је усправно ходаће кроз живот и истински смисао нашег постојања, да сведочимо својим животом о људском узлету и покажемо онима иза нас пут и смисао путовања. Јер, није смисао наших живота циљ него путовање до њега, зато треба да (за)волимо своје путовање, а не да „слепо гледамо” у циљ. А како је сваки човек непоновљиви свет за себе, о тој људској тајни настојим и да сведочим...

Скоро четири деценије Илија Кајтез је војник. Својевремено је предавао филозофију, а данас социологију на Војној академији, где је редовни професор и начелник Катедре друштвених наука. А по вокацији, судећи према објављеним књигама, филозоф, приповедач, есејиста, човек уметничког сензибилитета... Представљају га и препоручују, може се рећи, две латинске изреке: *poeta nascitur* и *orator fit* – песник се рађа и говорник се постаје. Један је од ретких припадника Војске Србије који живи своја уверења, човек који свакодневно сагледава своје људске (не)моћи. Свакако и онај који је образовао и васпитавао више од двадесет и пет генерација официра, настојећи да постану бољи људи. Стога га, пошто су светлост дана угледали и његови филозофски есеји „Човек и тајна”, најпре питамо могу ли се и како помирити те, наизглед, крајности. Или су оне само две стране његовог живота, неизоставна надопуна једна другој, управо оно што га је обликовало и одредило да будете то што јесте.

– Има четрдесет година од како сам отишао у Ваздухопловну гимназију у Мостару. Све је протекло брзо, као трептај ока. Време је за човека још једна од многих неогонетнутих тајни. Шта је време, многи мудри покушавали су да одговоре, а занимљиво је и мишљење Светог Августина који каже: „Када ме не питају знам шта је време, али када треба да људима објасним ја не знам”. Питање помирења или измирења разних димензија или слојева које

поседује човек је надасве интересантно, али треба знати да је човек увек изнад свих тих вештачких, слојних и професионалних подела, јер је, пре свега, духовно биће и недокучива тајна. Чињеница да сам и официр и филозоф поетског и естетског сензибилитета, у извесној мери, говори да је те крајности и необичности могуће помирити, макар наизглед, али запретена душа човека, која носи све те искључивости у себи, зна најбоље како се с тим крајностима у стварном животу носи. Оно што је за песника, филозофа и мислиоца драгоценост из војне професије јесу посебности и драгоцености које она нуди – дисциплину, ред, зрење, стоицизам и аскетизам, а поготово оно што би Карл Јасперс назвао „граничне ситуације”, којих у војсци, поготово оној која је била захваћена ратом, има напретек, што шири границе људске слободе, додао бих и мудрост спознаје. Дакле, када човек умно расте и духовно израста, све крајности се могу плодно уградити у узлет и спознају. Уосталом, бол и жртва су увек били најплодније место уметности и свето место људског стваралаштва.

■ *Наш песник Бранко Миљковић говорио је да „они који имају свети нека мисле шта ће са њим, ја имам само речи и дивно сам се снашао у тој немаштини”. Шта се, заправо, скрива у томе? И Ви сте човек речи... Нису ли речи, које прећиходе делима, оно то чему се и прећознаје наша вершикала? Треба ли савременом човеку нешто више од речи?*

– Драго ми је да сте поменули Бранка, јер је пример да се с тако мало година живота може остати бесмртан, помоћу речи. Његова мисао „да ли ће слобода умети да пева, као што су сужњи певали о њој” за мене је крунски доказ да се човек и с једном, великом и величанственом мишљу може достојно и славно представити небу и сваком времену које долази, или оно што је српски владика и песник Његош рекао „да се имао рашта и родити”. Речи су довољне за сва времена и све људе. Али оно што је врло давно приметио Конфучије људи су издали речи и људима речи не служе за разговор, дијалог и споразумевање него за манипулацију и неразумевљење. Оне су постале отров нашег живота и сада су, углавном, оштре убојне стреле да се унизи и укаља људско достојанство и Бог у човеку. Свети Николај Српски говори да су псовке, јад речи или ружне речи јасни показатељи онечишћења људске душе. Послушајте данас речи око нас да бисте боље схватили колико су у очајном стању људске душе. Зато у литератури коју пишем или када говорим не користим ружне речи, јер живот, а уметност поготово, мора бити оаза лепоте, склада и хармоније. Наравно, знам и свестан сам да ће то поједини људи или зналци уметности протумачити на свој начин, и да се, наводно, без тих горких речи не може дочарати и реално описати свет, али сам убеђен да уметници не смеју да пристају на људске гадости и свако духовно блато овога света, ради мало ситнине, него морају да свој поглед усмере ка звезданом своду људског достојанства.

■ *Кажу да човек без страси личи на мртво слово на папиру. Геше је писао да су страси праве „жар-птице”, које се стално обнављају. Очишћу да живош човека без страси губи и пуноћу и смисао. Да ли је писање за Вас страси или пошреба да*

ославише шраг, награђујући и себе и друге у неком вишем, духовном смислу? Зашто онда каже-ше да је писање „несаница несрећних људи“?

– Наш нобеловац Иво Андрић је јасно приметио да је најбољи када је у проблемима живота. А без страсти нема великих дела, оних која нешто значе и истрајно зраче. И у Светом писму се говори да су најгори они људи који су млади, а наш потрошени и материјални свет је препун таквих просечних људи, који немају личне ставове, идеје, именску снагу да реализују своје летове. Питам се, стога, може ли се летети, сањати, волети и досезати звездани свод без страсти. Мислим да ако је човеку дат дар за стварање, онда је његова дужност да своје способност дели са људима, јер није човеку дата вредност без неког дубљег и вишег разлога. Најгоре би било за створени свет да птица не користи крила, јер тада она престаје да буде птица и господар неба. Верујем да човек, како говори Ниче, треба да буде то што јесте, али да буде. Или оно што мудро говори мој професор и велики пријатељ Ђуро Шушњић да с оним што је највредније код човека он не сме да прави компромисе. Трудио сам се да то имам на уму када сам стварао своја дела и живео реалан живот.

■ У Вашим филозофским есејима више ћућа сће забележили да је „расцеће природно сћање човека“. То пошврђују и јунаци прича које пишете...

– Зар у прилог томе не говори и највећи симбол хришћанства – крст! Човек је пролазан, а тежи бесмртности, има димензију и неба и духа, а земљи га вуку нагони тела. Биће је које воли до саможртвовања, али и оно које може страшно да мрзи до краја живота. Реалан је у већини дана, али се често понаша и на крајње ирационалан и неразуман начин. Човек је биће и вере и утопије и наде, сна и безнађа, све је то саткано и помешано у тело и кораком мало биће, које се одважило да покуша да спозна тајну Творца и величанствени космос. Зато је за мене сваки човек и див-јунак и биће-пада. Истовремено. Мислим да то природно распеће могу да превазиђу мудри људи, готово бестелесних потреба и ретки светитељи који ходају земљом, али никад ни код њих то жељено и вољено стање није трајно, подложно је

пропадању и супротностима светла и таме, духа и тела, лета и пада. Ми остали, обични људи, ако смо мисаони видимо толико различитих нивоа свакодневне и свакоминутне располућености човека као биолошког, социјалног, етичког, историјског, духовног и верујућег бића. Песник, филозоф и светитељ стање људске душе боље



и јасније сагледавају и према свим човековим располућеностима односе се на уметнички, мисаони или духовни начин.

■ Ваша нова књига носи назив „Човек и тајна“. Да ли је, управо, човек тајна или је тајновишта његова пошреба да ишчиња себе, да се приближи Богу, на време открије соствене пошеницијале или тек своју коначност, највећу љубавницу у живоју – смрт?

– Човек је за мене највећа инспирација, јер сам и сам човек од крви и меса, и живим са људима. Како са онима што су заувек отишли тако и са онима који су блиско ту око мене. Схватам да је Човек једна од највећих тајни. Настојим да одгонетнем колико могу самом себи себе и кроз себе и остале људе. Није то лако и нисам уопште сигуран колико у томе успевам. Некада ми се учини да сам још на почетку. И што више спознајем људе, све боље могу да спознам мисао једног од највећих Срба – Николе Тесле, који је говорио да највећу врлину и етичку вредност коју човек треба да има према другим људима јесте – самилост. Када се добро спозна човек онда све што појединац чини, уради или предузима човеку јесте лакше схватљиво, али није и прихватљиво, нарочито ако говоримо о злу, јер је човек пре свега биће које је одговорно за своје деловање, за пуноћу свог живота и живот око њега, као и за стање своје уже и шире друштвене заједнице. То што је човек биће слободе или слободног избора јесте његово још једно распеће, а с друге стране, тако је човеку исказана највећа почаст и искрена љубав Творца међу свим створеним бићима. Када је реч о односу стваралаштва и смрти, иако делује у први мах парадоксално, сматрам да је за сва велика дела људског рода у довољној мери заслужна смрт, односно јасно знање телесног човека да је пролазан и временски ограничен.

■ Пошрага за смислом, бележити чест, једина је константа у живоју сваког од нас. После толико времена промишљања, и човека и свећа око њега, шта и даље измиче Вашим мислима и скрива се од својеврсног унутрашњег ока? На која сто пишњања још немаите одговоре?

– „Смисао живота на земљи може се овако дефинисати – развијати своје ја, радити оно зашто је човек способан. То је потреба за људско биће, први закон нашег живота“, говорио је Тома Карлајл. Нема филозофа, љубитеља мудрости, који није на неки начин поставио питање смисла и циља постојања. Филозофи егзистенцијализма, који су ми драги, готово да на томе граде постулате своје филозофије. Али себи и свима нама постављам питање: Господе шта си хтео са људским родом и са сваки од нас појединачно? Човек је уједно и див-јунак и сигурни губитник космоса, јер једини зна да је телесно смртан, а не може спознати ни свој почетак ни свој крај. Није ли то све можда нека космичка игра. Занимљива, додуше, силама неба, али чији је улог сваки од наших појединачних живота, а опет основа живота јесте Христова љубав, и та космичка игра није сигурно с лошим планом. И тако човек између корака, мисли и хладних звезда хоће и покушава да осмисли своје постојање између две тајне. Не сме се човеку открити смисао и циљ игре јер би све изгубило чар и сваки смисао. Човек нема сигурног (рационалног) одговора ни на једно истински (онтолошки)

важно питање. Филозофи се не чуде необичним него обичним стварима, ономе да постоји нешто, а не да постоји ништа. Погледајте савршенство прста или ока, па ко онда може да истински спозна ту тајну настанка света и сам чин стварања?! И како да у долини тајни живи безбрижно човек када му је Бог даровао мисао, време и наду?!

■ *У посвети Ваше књиге сјоји – „Сувише је мало места у сазвежђу великана светиа, све остало је средина, истоси, ђад и заувек забрав”. Како се Ви, у данашњем светиу нарушених вредности, борите против просечности? А оиретије забраву?*

– Сваки велики циљ и дело траже људску посвећеност, као и оруђа којим се та вредност може достићи. Блох је рекао, када су се неки жалили да не могу добро разумети Хегела, да онај ко хоће да савлада море мора да зна да веже морнарске чворове. Када спознате да имате дар и да можете постићи оно до чега вам је стало, онда то мора да поста не ваш позив, страст и мисао, а не само посао и професија. Наше време, нажалост, лежи на обманама и лажима, где се говори и проповеда да се могу учинити велика дела без напора, рада и посвећености. То је савремена лаж, јер све што је постигнуто на људској превари, опсени и колективној обмани брзо ће као морска пена и да нестане, без неког видљива трага, јер у себе не крије и не садржи онтолошке равни човека, које су увек ванвремене и трајне. Човек стваралац, уметник и филозоф мора да тежи, како каже Гете у „Фаусту”, највишим висинама и најдубљим дубинама света, а само је Господу знано докле ће појединац и стварно да стигне. Уосталом, није мисао живота циљ него путовање до њега, зато треба да (за)волимо своје путовање, а не да само „слепо гледамо” у циљ. Управо је циљ – путовање.

■ *Филозофи тврде да је знање моћ. И Досјојевски је ваио – „Само да не умре велика мисао!” Како учитељи будуће официре да промишљају свети?*

– Човек који је највише обдарен има највеће и друштвене обавезе и космичке мисије, јер тамо где је људска слобода најкрилатија и зрела, таква личност мора да подноси терет вођства. Конфуције саветује: „Награђујте људе који вреде и подучавајте оне који су способни и све ћете их ка добру усмерити.” И даље говори: „Учитељев пут се своди на ово: строгост према себи, благост према другима.” Када би многи учитељи били такви то би била планетарна, космична и национална снага, коју ниједна завереничка сила не би могла довести у питање, јер би људи идеје деструкције и урушавања човека, заједнице и друштва, тешко прихватили. Млади људи су увек цвет живота, све оно невино и вредно што заједница поседује. Имао сам привилегију и част да радни век проведем у војној школи, с разних стана клупе – и као ученик и питомац, и као асистент, наставник и професор. У свом педагошком, учитељском раду настојим да студенти виде и спознају невидљиво, јер онај који само очним видом сагледава свет око себе, заправо, ништа и не види, јер мудраци света затварају телесне очи да би боље видели. Код сваког ученика тамо где има дубине и потенције учитељ треба да гаји и развије креацију, радозналост и страст спознаје. Војна академија је стратегијска целина у Војсци, али као да то неки не могу и не желе да схвате или немају довољно

дубине да проникну у ту истину. Истинска школа мора да створи услове да у њој расту будући горостаси народа, јер једну институцију не чине само зграде, књиге и лабораторије већ ученици и наставници којима се школа поноси и пред будућим временом дичи. Вреднији су Пупин, Тесла и Миланковић него многа села и градови. Школа мора да младе људе васпитава, пре свега на личном примеру наставника.

■ *Чини се да је данас, у време савремених комуникационих технологија, интјернета и друштвених мрежа, човек не само прјезасићен информацијама, него више но икад ошћућен од самога себе, своје суштинне и прјироде, али и од остјалих људи. Шта га изненади када се погледа у огледало?*

– Да је још аутентично жив. Да још није постао само гола имитација живота, толико сив и обичан број да ни лице своје не може да препозна. Човек свакодневице куповином ситних удобности живота и жељом да буде део истоимене гомиле следбеника уживања учинио је да је изгубио и себе и свој колорит и боју и име и душу, тако да се мали и ситни добици дана увек плаћају великом ценом – на крају појединац губи потпуно себе и постаје себи одвише стран. Убећен сам да је данашњи човек технике, друштвених мрежа, згртања материјалног и углавном непотребног блага изгубио око и мисао за оно што је најбитније и отврдуо срце за оно што је људско и најплеменитије, и да су то у великој мери разлози зашто све заједнице света имају проблеме и што ће Земља постати све мање лепо место за живот. Нема истинске заједнице света где влада егостичко и хедонистичко биће. Човек је рођен за давање и подвиг живота, а не само за уживање и трошење, јер зна се где завршавају заједнице сласти.

■ *Пишете о љубави и прјијатељствју, о прјолазности, умирању, стјрадању и вечном јонављању стјвари. Неретико размишљате и о злу. Пошврћују ли Ваши јунаци Милан, Никола, Сјеван, Пејшар..., необично обични људи које свакодневно срећемо, мисао нашег социолога Ђуре Шушњића да се материјалне вредности при јодели умањују, а духовне увећавају, да у сваком од нас чучи мали Бог, додуше у блајти. Може ли, у коначници, љубав сјасити свети?*

– Ако свет опстане то може једино на лепоти, љубави, вери и нади. Наш бог је Бог љубави и зато љубав и може и мора да спаси свет. Човек мора својим животом да аутентично сведочи о завичају човека и његовом лету. Упркос лошем времену и свакојаким људима, никад човек не сме да пристаје на зло у себи и чињење зла у свету, јер тада истински умире још један човек под капом небеском. Моји јунци настоје да, пре свега, буду добри, племенити људи и да као и сваки створени човек стоички понесу и поднесу свој крст и своје распеће и да га, колико је људски могуће, достојније и уздигнутије носе. Можда је то усправно ходање кроз живот и истински мисао нашег постојања да сведочимо својим животом о људском узлету и да покажемо онима иза нас пут и мисао људског путовања. Када је реч о човеку све је исто само се мењају појединачни људи и лична имена, али сваки човек је непоновљиви свет за себе. О тој људској тајни настојим да сведочим...■

Владимир ПОЧУЧ